

ko'rsatma beradi. O'qitishda lingvistik, kommunikativ, kognitiv, va shaxsiy jihatlar ko'rsatilgan, shuningdek, chet tilini o'rganishning antropotsentrik prinsiplariga e'tibor qaratilgan. Zamonaviy chet tili ta'limining rivojlanishi bo'yicha turli tendentsiyalar ham ko'rsatilgan, jumladan, intensiv o'qitish markazlarining yaratilishi, xalqaro imtihonlar sertifikatlarining taqdim etilishi, va milliy lingvistik an'analarini o'rganishga doir lug'atlar ishlab chiqilishi keltirilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. - T., 2009
2. Usmonov S. Umumiy tilshunoslik. -T., 1972. Амирова Т., Олховиков Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистики. -М., 1975.
3. Baskakov N.A. va boshqalar. Umumiy tilshunoslik. -Toshkent, O'qituvchi, 1979.
4. Bo'ronov J.B. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. -T., 1973. слова. М., 1969. 5.

CHET TILLARINI O'RGANISHDA QIYOSIY TILSHUNOSLIKNING AHAMIYATI

Bo'riyeva Mohinur

O'zDJTU talabasi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada tilning inson hayotidagi o'rni, uning rivojlanish tarixi va qiyosiy tilshunoslikning ahamiyati, chet tillarini o'rganishda qiyosiy tilshunoslikning o'rni haqida so'z borgan.*

Kalit so'zlar. *Qiyosiy tilshunoslik, til grammatikasi, qardosh tillar, til oilalari, lug'aviy va morfologik birliklar, geneologik tasnif.*

Til insoniyat hayotida eng muhim va ahamiyatini yo'qotmaydigan vositalardan biri sanaladi. Inson talakkurini, u qanday shaklda amalga oshirilmasin, tilsiz amalga oshirib bo'lmaydi. Har qanday fikr nutq bilan chambarchas bog'liq holda paydo boladi va rivojlanadi. Psixologiyada ham insonning tafakkur faoliyati

haqida aytilganda hissiy bilish bilan birga til va nutqning o‘zaro bog‘liqligi alohida ko‘rsatib o‘tiladi.

Kishi o‘zining fikr-mulohazalarini boshqalar uchun ovoz chiqarib ifodalab berar ekan, buning bilan u shu mulohazalarni o‘zi uchun ham ifodalaydi. Fikrni ana shu tarzda so‘zlar orqali ifodalash, mustahkamlash, fikrni so‘zlarda qayd qilish fikrni bo‘lishni anglatadi, diqqatni mazkur fikrning turli o‘rinlarida va qismlarida tutib turishga yordam beradi.

Til haqida so‘z borar ekan, qardosh tillarni, ya’ni genetik jihatdan o‘zaro bog‘liq tillarni o‘rganuvchi, ular o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlovchi hamda ularning zamon va makon bo‘yicha tadrijiy taraqqiyotini tavsiflovchi sohasi – qiyosiy tilshunoslik, komparativistika gapirish ayni muddao. Zero, til oilalarining, shu tizimlardagi ayrim tillar va elementlarning kelib chiqishini aniqlash, jumladan, tillar o‘rtasidagi genetik qarindoshlikni — ularning yagona bir manbadan kelib chiqqanligini aniqlash qiyosiy-tarixiy grammatikalar va etimologik lug‘atlar tuzishda foydali sanaladi.

Tillarni tarixiy taraqqiyotsiz qiyoslash, tarixiy qiyoslashdan farqli ravishda, qarindosh va noqarindosh tillarni chog‘ishtirish deb atalib, u avvaldan Yevropaning antik davrida (yunon va lotin tillarini chog‘ishtirish), qadimiy Hindistonda (sanskrit bilan prakritlarni — o‘rta hind tillarni chog‘ishtirish), 11—12-asrlar Sharq tilshunosligida (M.Koshg‘ariy va M.Zamaxshariy lug‘atlarida qarindosh va noqarindosh tillar lug‘aviy birliklarning chog‘ishtirilishi) mavjud bo‘lgan. Chog‘ishtirma tilshunoslik 17—18-asrlarda Yevropadagi va dunyoning boshqa mintaqalaridagi turli-tuman qarindosh tillar bo‘yicha tadqiqot materiallarining to‘plana borishi bilan yanada rivojlanadi va qiyosiy-tarixiy tilshunoslikning paydo bo‘lishiga zamin hozirlaydi.

Ma’lumotlarga ko‘ra, qiyosiy-tarixiy tilshunoslikning mag‘zi bo‘lmish qiyosiy-tarixiy grammatikaning paydo bo‘lishi 18-asr oxirida yevropalik tilshunoslarning sanskrit bilan tanishuvlariga bog‘liq. Jumladan, nemis olimi F.Shlegelning "Hindlarning tili va donoligi" (1808) asari, ingliz olimi U. Jounzning sanskrit bilan "klassik tillar" (yunon va lotin) orasida qarindoshlik borligi haqidagi

fikrlari va boshqalar ushbu fmulohazalarni oʻrtaga tashlaydi. Lekin qiyosiy-tarixiy tilshunoslikka asos soluvchi asarlar 19-asrning 1-choragida maydonga keldi. Nemis tilshunosi F.Boppning "Sanskrit tilining tuslanish tizimi haqida va uni yunon, lotin, fors va german tillaridagi tuslanish tizimiga qiyoslash" (1816) va 3 jildli "Sanskrit, zand (avesto), arman, yunonlotin, litva, eski slavyan, got va nemis tillarining qiyosiy grammatikasi" (1833—52) asarlari hamda daniyalik olim R.K.Raskning "Qadimiy shimol tili sohasidagi tadqiqot yoki island tilining kelib chiqishi" (1818) asari qiyosiy tilshunoslik sohasidagi dastlabki jiddiy tadqiqotlardir.

Qiyosiy-tarixiy tilshunoslik 19-asr — 20-asr boshlarida, asosan, Germaniya, AvstroVengriya va Skandinaviya mamlakatlarida rivojlangan boʻlsa, keyingi paytlarda bu tilshunoslik Rossiya (SSSR), AQSH, Gʻarbiy Yevropa, Finlandiya, Shvetsiya, Vengriya, Yaponiya, Hindiston va boshqalar mamlakatlarda ham taraqqiy etmoqda. Turkiyzabon davlatlarda ham Qiyosiy-tarixiy tilshunoslikka qiziqish kuchayib bormoqda, qarindosh va noqarindosh tillarni oʻzaro qiyosiy oʻrganishga, lugʻaviy, morfologik birliklarning tarixiy shakllarini aniqlashga eʼtibor berilmoqda.

Tillarning bir manbadan kelib chiqishini, qaysi tillar bir-biri bilan qardosh ekanligini, shu bilan birga soʻzlarni, qoʻshimchalarni va boshqa grammatik xususiyatlarni nazarda tutib, tillarni ayrim guruhlariga ajratadi. Genealogik tasnifda guruhlariga ajratilgan tillarning kelib chiqishi, soʻzlarning paydo boʻlishi va manbai ularning m aʼno jihatdan yaqinligi, shu bilan birga, ulardagi tovushlar va affikslar oʻxshashligi hisobga olinadi.

Tarixiy taraqqiyot jarayonida qardosh tillardagi soʻzlarning maʼnolari va grammatik xususiyatlarining oʻzgarishi hamda tovush oʻzgarishlari nazarda tutiladi. Shuning uchun genealogik tasnifda tillar tarixini taqqoslab oʻrganish usuli (qiyosiy-tarixiy usul) asosiy oʻrinda turadi. Dunyodagi tillarning taraqqiyot tarixi shuni koʻrsatadiki, qabila, elat, irq, hudud chegarasi bilan til chegarasi oʻzaro toʻgʻri kelmaydi. Masalan, Amerika Qoʻshma Shtatlarida turli irqdagi xalqlar: ingliz, fransuz (oq irq), xitoy (sariq irq), negr (qora irq) va boshqalar yashaydi.

Biroq Amerika Qo'shma Shtatlarida yashovchi bu xalqlarning hammasi asosan bir tilda — ingliz tilida aloqa qilishadi. Hindistonda 70 dan ortiq tilda, Xitoyda 30 dan ortiq tilda so'zlashadilar. Shunday qilib, geneologik tasnif qardosh tillarning tarixiy taraqqiyot jarayonida bir o'zak tildan tarqalganligini va ularning o'zaro munosabatini, so'z ma'nolarini va grammatik shakllarini, nutq tovushlarining bir-biriga yaqinligini, o'xshashligini nazarda tutib tillarni guruhlariga ajratadi.

Bugun barchamizga yaxshi tanish bo'lgan ingliz tili qayerdan paydo bo'lgan? Ma'lumotlarga ko'ra, miloddan avvalgi 5-asrda Britaniyada yashagan german xalqlarining - burchaklar, sakslar va jutlarning shevalari va lug'atidan paydo bo'lgan ingliz tili doimiy ravishda o'zgarib turadigan til bo'lib, u turli madaniyatlar va tillarning ko'pligi ta'sirida bo'lgan.

Shekspir davrida dunyoda ingliz tilida so'zlashuvchilar soni beshdan etti milliongacha bo'lgan deb taxmin qilinadi. Tilshunos Devid Kristalning so'zlariga ko'ra, "Elizaveta I (1603) hukmronligining oxiri va Elizaveta II hukmronligining boshlanishi (1952) o'rtasida bu ko'rsatkich qariyb ellik baravar oshib, 250 millionga yaqinlashdi".

Dunyoda taxminan 500 million kishi ingliz tilida so'zlashuvchi odamlardir. Yana 510 million kishi ingliz tilini ikkinchi til sifatida biladi, bu o'z ona tili bilan bir qatorda ona tilida so'zlashadiganlar soni ham ko'p.

100 dan ortiq mamlakatlarda ingliz tili chet tili sifatida o'qitiladi. Bu ikkinchi til uchun mashhur tanlovga aylantiradigan biznes tili hisoblanadi.

Shu o'rinda savol tug'iladi: afro-amerikalik mahalliy ingliz tili (AAVE) ingliz tili dialektimi yoki afrikalik kelib chiqishi bo'lgan o'ziga xos alohida tilmi? Bu borada ko'plab jamoatchilik va akademik munozaralar bo'lib o'tdi. 1996-yilda Oklend birlashgan maktab okrugi AAVEni ikkinchi til sifatida rasman tan olgani uchun butun mamlakat e'tiborini qozondi.

Qizig'i, ingliz tili Amerika Qo'shma Shtatlarining rasmiy tili hisoblanmaydi. Mamlakatda federal darajada rasmiy til mavjud emas. Biroq, ko'pgina shtatlar ingliz tilini o'zlarining rasmiy tili sifatida belgilaydigan qonunlarni qabul qilishdi.

Ko'p sonli immigrantlar tufayli Amerika shaharlarida butun dunyo tillarida so'zlashadi. Biroq, amerikaliklarning qariyb 75 foizi ingliz tilida bir tilda gaplashadi, ammo aholining ispan va ingliz tillarida ikki tilda gaplashadigan qismi tez o'sib bormoqda.

Ingliz tili hind-yevropa tillari oilasining g'arbiy german tili, friz, nemis va golland (Belgiyada flamand deb ataladi) tillari bilan chambarchas bog'liq. Ingliz tili Angliyada paydo bo'lgan va Amerika Qo'shma Shtatlari, Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya, Irlandiya, Yangi Zelandiya, Karib dengizi va Tinch okeanidagi turli orol davlatlarining asosiy tiliga aylandi. Shuningdek, u Hindiston, Filippin, Singapur va Sahroi Kabirdan janubiy Afrikadagi ko'plab mamlakatlar, jumladan, Janubiy Afrikaning rasmiy tilidir. Ingliz tili dunyoning ko'pgina boshqa mamlakatlarida chet tilining birinchi tanlovi va aynan shu maqom unga global lingua franca mavqeini bergan. Taxminlarga ko'ra, dunyo aholisining qariyb uchdan bir qismi, taxminan ikki milliard kishi hozir ingliz tilidan foydalanadi.

Zamonaviy ingliz tili analitik (ya'ni, nisbatan o'zgarmas), holbuki, proto-hind-yevropa tili, aksariyat zamonaviy Yevropa tillarining (masalan, nemis, frantsuz, rus, yunon) ajdod tili sintetik yoki flektiv edi. Ming yillar davomida inglizcha so'zlar sanskrit, yunon, lotin, rus va nemis tillarida uchraydigan o'zgaruvchan shakllardan xitoy va vetnam tillarida bo'lgani kabi o'zgarmas shakllarga qadar asta-sekin soddalashtirildi.

Ingliz tilida qo'shimchalarning soddaligidan tashqari yana ikkita asosiy funksiyaning moslashuvchanligi va lug'atning ochiqlik xususiyati ham mavjud. Funksiyaning moslashuvchanligi so'nggi besh asrda fleksiyonlarning yo'qolishi natijasida o'sdi. Ilgari shakllarining farqiga ko'ra ot yoki fe'l sifatida ajralib turuvchi so'zlar hozir ham ot, ham fe'l sifatida ishlatiladi. Ingliz tilida an'anaviy olmoshlar, sifatlar va qo'shimchalar uchun shakllar ham ot vazifasini bajarishi mumkin; fe'l sifatida sifat va qo'shimchalar; ot, olmosh, olmoshlar esa sifat-dosh sifatida.

Lug'atning ochiqligi boshqa tillardan so'zlarni bepul kiritishni ham, birikma va hosilalarni tayyor yaratishni ham nazarda tutadi. Ingliz tili haqiqatan ham yangi

ob'ektni nomlash yoki yangi jarayonni belgilash uchun zarur bo'lgan har qanday so'zni qabul qiladi (o'zgartirmasdan) yoki moslashtiradi (ozgina o'zgartirish bilan). Ingliz tiliga 350 dan ortiq tildagi so'zlar shu tarzda kirib kelgan. Frantsuz, ispan va rus tillari singari, ingliz tili ham ko'pincha klassik yunoncha so'z elementlaridan ilmiy atamalarni hosil qiladi.

Ingliz tilini sevuvchilarning ko'pchiligi bu til soddaligi va kundalik hayotiyligi tufayli juda ommalashib ketganligi to'g'risidagi nazariyani doim ta'kidlaydilar. Biroq bu nazariya rad qilinishiga loyiq. O'zingiz tasavvur qilib ko'ring – aynan shu tilda taxminan 800 mingdan ortiq so'z bor. Nafaqat so'zlar, balki sinonim qatorlari ham o'zining talaffuz etilishi bilan juda boy. Masalan: "drunk" so'zining tarjimasi "mast" ma'nosini beradi, bu oddiy so'zning 2241 sinonimi mavjud, bu juda katta son. Bu rekord hatto Ginnes rekordlar kitobiga ham kiritilgan.

Shuningdek, maktablarda chet tili sifatida, asosan, ingliz tili o'rgatiladi. Dunyoning qaysi mamlakatiga bormang, hamma joyda ingliz tilida sizni tushunishadi. Bugungi kunda ingliz tilida ko'plab ilmiy ma'ruzalar, maqolalar, hisobotlar chop etiladi. Internet resurslarining 90 foizi ingliz tilida. Barcha sohalardagi ma'lumotlarning asosiy qismi birinchi bo'lib ingliz tilida paydo bo'ladi.

Ingliz tili jozibali, xushohang va o'rganish uchun oson bo'lgan til. Ingliz grammatikasi ancha sodd bo'lib, so'zlar bir biri bilan osongina bog'lanadi hamda qisqa va aniq gaplar paydo qiladi. Axir xalqaro til murakkab bo'lmasligi kerak-da.

Ingliz tili bir joyda turib qolgani yo'q, u doimo yangi so'zlar bilan yangilanib boryapti. Bu ham tilni yaxshiroq o'rganib olish uchun juda zarur.

Yuqorida keltirilgan faktlarga asoslanib shunday xulosa chiqarish mumkinki, bu til hali juda uzoq yillar (ehtimol asrlar) davomida o'rganish zarur bo'lgan til sifatida shakllanaveradi.

Til dunyoni bilish, bilimlarni to'plash, saqlash, keyingi avlodlarga yetkazish, ruhiy munosabatlarni aks ettirish, go'zallik kategoriyalarini voqelantirish kabi bir qancha vazifalarni bajarishiga qaramasdan, asosiy e'tibor uning kishilar o'rtasidagi

aloqani ta' minlash vazifasiga qaratib kelindi. Shu jihatdan tilning asosini uning grammatik qurilishi, so'z yasash va gap tuzish qoidalari tashkil etishini inobatga olsak, har qanday chet tilini o'rganishda uning tarixiy rivoji, qiyosiy tahlili hamda bugungi tendensiyalari haqida bilib qo'yish foydadan xoli bo'lmaydi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.Yo'ldoshev, O'.Sharipova., Tilshunoslik asoslari, 2007-yil
2. Sayfullayeva R.R., Abuzalova M.Q., Mamadaliyeva N.S., Yuldasheva D.N. Tilshunoslikka kirish, 2020-yil
3. www.wikipedia.uz
4. www.daryo.uz
5. www.kun.uz

THE ROLE OF ENCOURAGEMENT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Dadabayeva Luiza Yuldashevna

3rd year student (FING-2101) of Uzbekistan State
World Languages University, Tashkent, Uzbekistan

Supervisor: Avilova Khalida

Abstract. *This article explores the critical role of motivation and encouragement in teaching English as a foreign language. It argues that traditional methodologies often fall short by neglecting the powerful influence of these elements on student engagement and success. The paper delves into the distinct types of motivation, exploring strategies to cultivate intrinsic motivation and highlighting the importance of providing consistent encouragement. Practical classroom applications are discussed, emphasizing the need for relevance, autonomy, and a supportive learning environment that celebrates individual growth and achievement.*

Keywords. *Motivation, encouragement, individual growth, student engagement*